

Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Deneyimlerinin Olweus'un Akran Zorbalığı Modeli Çerçevesinde İncelenmesi

Bircan ERGÜN-BAŞAK¹, Emel BAŞTÜRK²

Geliş Tarihi: 30.12.2018

Kabul Tarihi: 31.01.2019

Araştırma Makalesi

Öz

Bu araştırmada ergenlerin siber zorbalık karşısında nasıl tepkiler verdiklerini Olweus'un Akran Zorbalığı Modeli çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır. Bu araştırmaya Türkiye'nin yedi farklı bölgesinden yaşları 12 ve 14 arasında değişen 49 yedinci ve sekizinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın verileri odak grup görüşmeleri ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanmıştır. Görüşmelerde ergenlere siber zorbalığa tanık olup olmadıkları sorulmuş, bir kısmı tanıklıklarının yanı sıra doğrudan kendilerinin internette maruz kaldığı ya da yaptığı davranışları paylaşmıştır. Verilerin analizinde tümdengelim yaklaşımı kullanılmıştır. Bulgular Olweus'un akran zorbalığı modeline göre sınıflandırıldığında ise katılımcıların daha önce kurban, kurbanın olası savunucusu, zorba, kurbanın savunucusu ve zorbanın gizli destekçisi statüleri ile siber zorbalığı yaşadıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte bu araştırmada katılımcıların Olweus'un akran zorbalığı modelinde yer alan taraf tutmayan, zorbanın takipçisi ve zorbanın destekçisi statülerinde bir siber zorbalık yaşantıları olmadığı ortaya koyulmuştur. Bulgular siber zorbalık sürecinde kurbanların şamar oğlamı olarak etiketlendiklerini, güvenli internet kullanım kurallarına uygun davranmadıklarını ve sosyal destekten mahrum kaldıklarını işaret etmektedir. Kurbanın olası savunucularının ise kurbanın zarar gördüğünün farkında olmalarına rağmen yetişkinlerin ve akranların olumsuz tutumları nedeniyle kurbanı yardım etmekten çekindikleri ortaya koyulmuştur. Zorba statüsünde olduğu belirlenen öğrencilerin de davranışlarının sonuçlarını düşünmeden hareket ettikleri ve internet etiğine dikkat etmedikleri bulunmuştur. Ayrıca bu öğrencilerin eğlence, öğ alma ve zorbalığa uğrayan kişileri koruma amacıyla zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Öte yandan kurbanın destekçileri grubundaki öğrencilerin açıklamalarına göre yüksek düzeyde empatik anlayışa ve öz yeterliliğe sahip oldukları belirlenmiştir. Bu gruptaki katılımcılar siber zorbalıkla mücadele etmek amacıyla zorbalılarla konuşarak uzlaşma, diğer akranlara kurbanların yanında yer aldıklarını açıkça gösterme, teknolojik becerilerini kullanarak zorbalıyı engelleme ve zorbalılarla yüz yüze kavga etme stratejilerini kullandıklarını belirtmektedir. Zorbanın pasif destekçileri olan öğrencilerin de en çok dikkat çeken özellikleri kurbanın, zorbaca davranışı hak ettiğini düşündüğünü belirtmektedir. Bu bulgulara göre Türkiye'de ergenler siber zorbalık deneyimine sahiptir ve siber zorbalık süreci Olweus'un akran zorbalığı döngüsüne benzer şekilde işlemektedir. Çalışma siber zorbalıkla mücadele sürecinin bu statüler dikkate alınarak ve her bir statü için farklı stratejiler geliştirilerek yürütülmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda kurbanın pasif destekçilerinin, aktif destekçilere dönüşmesinin önündeki engeller kaldırılmalı, zorbalı ve zorbalıların potansiyel destekçileri için de ergenlerin empati becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Anahtar kelimeler: Siber zorbalık, Olweus'un akran zorbalığı modeli, ergenlik

¹ Anadolu Üniversitesi, e-mail: bebasak@anadolu.edu.tr

² Kocaeli Üniversitesi, e-mail: emelbasturkakca@gmail.com

Cyber Bullying Experiences of Middle School Students According to Olweus' Peer Bullying Model

Submitted by 29.11.2018

Accepted by 24.01.2019

Research Paper

Abstract

In this research, cyber-bullying experiences of middle school students was investigated in terms of Olweus' Peer Bullying Model. For this aim seven different region of Turkey was surveyed and seven focus group interviews was conducted with the participation of 49 middle school students. The participants age was differed from 12 to 14. The data was collected with semi-structured question form. In this question form students were asked to discuss their cyber-bullying experiences as being witness. However, some students wanted to talk about their experiences on being bully or victim in cyber-bullying process. Findings showed that all participants experienced cyber-bullying before. When the experiences of the students classified in terms of Olweus' Peer Bullying Model it was revealed that participants had been in victim, possible defenders of victim, bully, defender of victim or passive defender of bully statuses in the past. On the other hand the other three statuses (disengaged onlooker, follower of bully and defender of bully) mentioned by Olweus was not found among the participants. According to the findings, victims were labeled as whipping boy; they did not follow the safety internet usage rules and they did not seek social support from peer or adults. Besides, it was found out that the possible defenders were aware of the victim's suffer and distress but they refrain to help them because of the peers' and adults negative attitudes. On the other hand findings of this study showed that bullies did not care the results of their behaviors and behave unethically on internet. It was revealed that these students bullied others for fun, revenge and protect victims. When it comes to the defenders of victim status, it was found that the students in this group had high level of empathy and self-efficacy. These students stated that they used different ways for fighting with bullying such as reconciliation with bullies, showing their open support to the victims in the other peers, using technological abilities to block the bullies and face-to-face fighting with bullies. As for the passive supporters of the bullies, the most remarkable thought they stated was that victims deserved bullies. These findings showed that middle school students had cyber-bullying experiences at school in Turkey and cyber-bullying is processing as the circle mentioned in Olweus' Peer Bullying Model. This study point out the importance of the cyber-bullying statuses for the forthcoming studies. In this context researchers have to focus on removing the barriers that prevent the passive supporters of victims to be defenders of victim. Besides, studies such as improving the empathical understanding among bullies and their supporters have to be increased.

Keywords: Cyber bullying, Olweus' peer bullying model, adolescent

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve erişilebilir olması her yaştan bireyin elektronik ortamı bir sosyalleşme zemini olarak kullanmasına yol açmıştır. Son yıllarda sosyal ağların ortaya çıkması, birbirinden farklı sosyal ağ sitelerinin kurulması ve bloglar, forumlar gibi sosyal paylaşım sitelerinin çoğalması ile birlikte kişiler arası ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır (Bauman, 2013). Bilgi ve iletişim teknolojileri bireylere haberleşme, sohbet etme, görüşlerini yayma, anılarını paylaşma, uzaktan eğitim alma, başka kültürleri tanıma, görüntülü konuşma gibi gereksinimlerini kolay ve ucuz yoldan karşılama fırsatı vermektedir. Ancak elektronik ortamlar fırsatların yanında riskleri de içermektedir. Elektronik ortamda gözlenen en yaygın riskli davranışlardan biri siber zorbalıktır. Bilgisayarlar ve cep telefonları aracılığı ile bir kişi ya da grubun daha güçsüz başka bir kişi ya da gruba yönelik kasıtlı ve tekrarlayan bir şekilde zarar verici davranışlarda bulunması siber zorbalık olarak tanımlanmaktadır (Price ve Dagleish, 2010). Siber zorbalık sözel saldırı içeren yorumların ya da rencide etme amaçlı video ve fotoğraf gibi görüntülerin sohbet odaları, web sayfaları, sosyal ağ siteleri, bilgisayar oyunları ve elektronik haberleşme ortamlarında (Kowalski ve Limber, 2007) dolaşıma sokulmasıyla gerçekleştirilmektedir. Örneğin bir blogda, haberleşme grubunda ya da sosyal paylaşım sitesinde bir kişinin sırrını ifşa etmek, cinsel yönelimi, bedensel özellikleri ve etnik kökeni ile ilgili aşağılayıcı sözler ya da fotoğraflar paylaşmak, çıplak ya da montajlanmış fotoğraflarını yaymak sıklıkla rastlanan siber zorbalık davranışlarından bazılarıdır (Bauman, 2013). Bu davranışlara maruz kalan bireyler literatürde kurban olarak adlandırılmaktadır.

Araştırmacılar siber zorbalığın ergenliğe geçiş evresindeki ve ergenlik dönemindeki bireyler daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur (Erdur-Baker, 2010; Faryadi, 2011; Litwiller ve Brausch, 2013; Yılmaz, 2011). Ergenlik ve ergenliğe geçiş dönemindeki bireyler doğdukları andan beri sosyal ağların, anlık mesajların, blogların ve kısa mesajların

iletişimin bir parçası haline geldiği teknoloji tabanlı bir dünyada yetişmektedir (Hindua ve Patchin, 2008). Bu nesil okullarda eğitimin bir parçası olarak teknolojik araçları kullanmakta, internet ve kısa mesaj özelliği bulunan cep telefonlarını her an yanlarında taşımakta, her gün internete girmeyi bir alışkanlık haline getirmektedir (Bhat, 2008). Modern dünyada doğal olarak kabul edilen ve yaygınlaşan bu gelişmeler ergenlik çağındaki bireylerin bilgisayar ve cep telefonlarını aşırı kullanmalarına neden olmaktadır (Faryadi, 2011). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, teknolojik araçların kullanımı, sosyal ağlara katılım ve internette geçirilen sürenin artması siber zorbalığı arttıran temel faktörlerdir (Bauman, 2013; Price ve Dagleish, 2010). Buna ek olarak elektronik ortamın doğası, ergenlerin özellikleri ve yetişkinlerin tutumları da siber zorbalığın ortaya çıkmasında ve artmasında önemli role sahiptir.

Elektronik ortam ergenlere sınırları oldukça geniş olan bir dolaşım imkanı sağlamaktadır. Bu sayede ergenler istedikleri her konuda, tanıdıkları kişilerle ya da yabancılarla, günün her saatinde ve anında sosyal etkileşimde bulunmakta, oyun oynamakta, gruplar kurmakta ya da fikir tartışmalarına girmektedir. Üstelik elektronik ortam, kullanıcılara kimliklerini gizleme seçeneği sunmaktadır (Li, 2007). Bu özellikleri dikkate alındığında elektronik ortamın ergenler için yetişkin denetiminden uzak bir etkinlik alanı olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile elektronik ortam ergenlerin davranışlarının tam olarak kontrol edilmesini zorlaştırmakta ve siber zorbalığa uygun bir zemin oluşturmaktadır (Tokunaga, 2010). Elektronik ortamın siber zorbalığa zemin oluşturmasına neden olan bir başka özelliği de dolaşıma sokulan bir bilginin hızlı bir şekilde yayılması ve kalabalık bir seyirci kitlesine ulaşmasıdır (Campbell, 2005; Tokunaga, 2010). Bu yönü ile online ortam, kurban hakkında paylaşılan küçük düşürücü bir yazılı ya da görsel malzemenin sadece tanıdıklar tarafından değil yabancı kişilerce de görülmesine ve duyulmasına yol açmaktadır. Siber zorbalar çoğunlukla kurbanlara ne kadar zarar verdiklerini görmedikleri ve seyirciler

üzerinde bıraktıkları etkiyi izlemekten hoşlandıkları için bu olumsuz davranışlarını devam ettirmektedir (Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattaner, 2014). Bu bilgiler, elektronik ortamın siber zorbalığı kolaylaştıran özelliklerini vurguladığı için önemlidir.

Siber zorbalığın ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında etkili olan bir başka faktör de ergenlik dönemine özgü gelişimsel özelliklerdir. Ergenlik dönemi bireylerde dürtüsellik ve heyecan arayışının arttığı bir gelişim dönemidir (Kokkinos, Antoniadou, Asdre ve Voulgaridou, 2016). Heyecan arayışı ve dürtüsellik ergenlerin davranışlarını kontrol etmelerini zorlaştırmaktadır. Dürtüsellik ve heyecan arama düzeyi yüksek olan ergenler, siber zorbalığın kendilerinin ve başkalarının yaşamlarında yol açabileceği olumsuz sonuçları kestiremedikleri için kolayca zorbalık yapabilmektedir (Kowalski, ve diğerleri, 2014). Diğer yandan bu ergenler internette kontrolsüzce dolaştıkları, tanıdıkları ve yabancılarla özel bilgilerini paylaştıkları, şiddet, istismar gibi olumsuz eylemlere maruz kalıp kalmayacağını düşünmeden paylaşımlarda buldukları için siber zorbalının hedefi de olmaktadır (Kokkinos ve diğerleri, 2016). Bir başka ifade ile dürtüsellik ve heyecan arama ergenlerin elektronik ortamda hem zorba hem de kurban olmalarını kolaylaştıran bir özelliktir.

Siber zorbalığın yaygınlaşmasında yetişkinlerin tutumları hayati bir rol oynamaktadır. Her ne kadar ergenler yetişkinlerle pek çok konuda çatışma yaşasa da, yetişkinlerin rehberliğine gereksinim duymaktadırlar (Santrock, 2000). Özellikle ergenlerin baş etmekte zorlandıkları yaşantılar ve olumsuz deneyimler karşısında yetişkinlerin desteğine erişebilmeleri önemlidir. Bu zor yaşantılardan ve olumsuz deneyimlerden biri de siber zorbalıktır. Ancak araştırmacılar ergenlerin çoğunun siber zorbalığı yetişkinlere bildirmediklerini ortaya koymaktadır (Cassidy, Jakson ve Brown, 2009; Livingstone ve diğerleri, 2016; Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk ve Solomon, 2010; Matos, Vieira, Amado, Pessoa ve Martins, 2018; Yılmaz, 2011). Çünkü ergenler olayın büyümesinden ve cezalandırılmaktan korkmakta, okulun siber zorbalıkla ilgileneceğine ve okulda siber

zorbalığın önleneceğine inanmamakta, ispiyoncu olarak etiketlemekten çekinmektedir (Cassidy ve diğerleri, 2009). Ayrıca ergenler yetişkinlerin günümüz koşullarında ergen olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamadıklarını ve siber zorbalığı tespit edebilecek yeterlilikte olmadıklarını düşünmektedir (Mishna, Saini ve Solomon, 2009). Bu bulgular yetişkinlerin siber zorbalık ile ilgili davranışlarının ve çözümlerinin ergenler tarafından işe yaramaz ve kaygı verici olarak algılandığını işaret etmektedir.

Siber zorbalar saldırgan davranışlarını planlarken genellikle kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kurban olarak seçmektedirler. Bu nedenle etnik farklılıklara, herhangi bir engelle, akademik yetersizliğe, popüler olmayan fiziksel görünüme ve giyim tarzına sahip olan öğrenciler daha çok siber zorbalığa maruz kalmaktadır (Cassidy ve diğerleri, 2009). Ayrıca güvenli internet kullanımını bilmeyen öğrenciler de zorbaların açık hedefi haline gelmektedir (Yılmaz, 2011). Çünkü bu öğrenciler internet şifrelerini başkaları ile paylaşmakta, arkadaşları ile ortak sosyal medya hesabı kullanmakta, güvenli olmayan sitelerde dolaşmakta ya da kişisel bilgilerini internet ortamında paylaşmaktadırlar. Bu davranışlar siber zorbalığa maruz kalma olasılığını arttırmaktadır. Yapılan araştırmalarda ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkabilmek için zorbalığı yok saymak, görmezden gelmek (Francine, Catherine ve Trijntje, 2008), zorbalığa zorbalıkla karşılık vermek (Francine ve diğerleri, 2008; Yılmaz, 2011), zorbayı bloke etmek ve ebeveynlere bildirmek (Arıca ve diğerleri, 2008) gibi yollara başvurdukları belirlenmiştir. Ancak buna rağmen siber zorbalık mağduru öğrencilerin çoğunda depresyon (Bonanno ve Hymell, 2013; Mishna ve diğerleri, 2010; Schneider, O'Donnell, Stueve ve Coulter, 2012; Wang, Nansel ve Iannotti, 2011), kendini güvende hissetmeme, yalnızlık (Cassidy ve diğerleri, 2009), intihar düşünceleri (Bonanno ve Hymell, 2013; Cassidy ve diğerleri, 2009; Litwiller ve Brausch, 2013; Schneider ve diğerleri, 2012), üzüntü, korku (Cassidy ve diğerleri, 2009; Mishna ve diğerleri, 2010; Price ve Dagleish, 2010;), okul başarısızlığı ve devamsızlığı (Cassidy ve

diğerleri, 2009; Price ve Dagleish, 2010; Schneider ve diğerleri, 2012) gibi olumsuz sonuçların yaygın olduğu belirlenmiştir.

Araştırmalara göre siber zorbalık çoğunlukla kurbanı tanıyan ya da gizli kimlik kullanan bireyler olup (Vandebosch ve Cleemput, 2008), sevmedikleri kişilere, kendilerine zarar veren kişilere ya da başkalarına zorbalık yapan kişilere saldırmaktadırlar (Cassidy ve diğerleri, 2009). Bu bireylerin olgun moral (etik) değerlere sahip olmadıkları (Thornberg ve Jungert, 2013) ve eğlence (Cassidy ve diğerleri, 2009; Holfeld ve Leadbeater, 2015; Mishna ve diğerleri, 2010; Vandebosch ve Cleemput, 2008), popülerlik kazanma, güçlü görünme (Mishna ve diğerleri, 2010), öç alma ya da teknolojik becerilerini gösterme gibi nedenlerle siber zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Siber zorbalık zamanlarının çoğunu kendileri gibi zorbalık yapmaya elverişli değerlere sahip akranlarıyla geçirmektedir (Hinduja ve Patchin, 2008). Bu durum siber zorbalıkların suça karışmasına, alkol-madde bağımlılığı geliştirmesine ve akademik problemler yaşamasına sebep olmaktadır (Whitted ve Dupper, 2005). Bu bağlamda siber zorbalığın sadece kurbanların yaşamında değil, zorbalıkların da yaşamında olumsuz sonuçlara yol açtığı özellikle altı çizilmektedir (Bonanno ve Hymell, 2013).

Siber zorbalık akran zorbalığının teknolojik bir formu olup, okuldaki tüm ergenleri etkilemektedir. Akran zorbalığı ile ilgili ilk kapsamlı çalışmalar Olweus (2002) tarafından gerçekleştirilmiştir. Olweus (2002) akran zorbalığının çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olduğunu belirtmiş, bu süreci “Akran Zorbalığı Döngüsü” modeli ile açıklamıştır (Şekil I). Bu modele göre ergenler “zorba” ve “kurban” statülerinin yanı sıra “zorbanın takipçileri”, “zorbanın destekçileri”, “zorbanın gizli destekçileri”, “taraf tutmayan seyirciler”, “kurbanın olası savunucuları” ve “kurbanın savunucuları” statüleriyle akran zorbalığı sürecinde yer almaktadırlar (Olweus, 2002).

Şekil I. Olweus'un akran zorbalığı döngüsü (Olweus ve Limper, 2010)

Olweus'un akran zorbalığı modeline göre akran zorbalığını başlatan ergen ya da ergenler “zorba”, zorbalığa maruz kalan ergen ya da ergenler ise “kurban” olarak adlandırılmaktadır. Akran zorbalığı sürecinde meydana gelen olaylara tanıklık eden diğer öğrenciler de sergiledikleri tepkilerle ya bir taraf tutmakta ya da taraf tutmayarak ilgisiz davranmaktadır. Bu öğrencilerden zorbalığa tanık olduğu halde herhangi bir taraf tutmayan ergen ya da ergenler “taraf tutmayan seyirciler” olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan zorbalığı başlatmayan ancak zorbalarla birlikte zorbalık yapan ergen ya da ergenler “zorbanın takipçileri”, zorbalık yapılmasında aktif olarak yer almadığı halde zorbalığı destekleyen ergen ya da ergenler “zorbanın destekçileri”, zorbalıktan keyif alan ancak desteklediğini açıkça göstermeyen ergen ya da ergenler ise “zorbanın gizli destekçileri” olarak kategorize edilmektedir. Ayrıca zorbalıktan hoşlanmayan, kurbanı yardım etmesi gerektiğini düşünen ancak yardım etmeyen ergen ya da ergenler “kurbanın olası

savunucuları”, zorbalıktan hoşlanmayan ve kurbanı yardım eden ergen ya da ergenler de “*kurbanın savunucuları*” olarak adlandırılmaktadır (Olweus ve Limper, 2010).

Günümüzde okullarda akran zorbalığı devam eden bir problemdir. Ancak teknolojik gelişmeler ile birlikte bu problemin okul bahçesinden internet ortamına kaydığı görülmektedir. İnternet ortamındaki akran zorbalığı siber zorbalık olarak adlandırılmakta ve Olweus’un tarif ettiği sürece benzer bir şekilde cereyan etmektedir (Faryadi, 2011). Akran zorbalığında olduğu gibi siber zorbalık sürecinde de seyircilerin bir bölümü zarar görmekten ya da yetişkinlerin tutumlarında çekindikleri için sessiz kalmayı yeğlemekte (Huang ve Chou, 2010); bir bölümü ise kurbanın yanında yer almaktadır. Seyircilerin kurbanlara yardım etmesinde arkadaşlık ilişkisinin rolü bulunmaktadır. Buna göre eğer siber zorbalının hedefi olan kişi seyircilerin arkadaş gruplarından biri ise kurbanı savunmakta, tanımadıkları biri ise sessiz kalmaktadırlar. Ancak becerilerine ve yeterliliklerine güvenen öğrencilerin her koşulda siber zorbalara aktif olarak karşı koydukları belirtilmektedir (Pronk, Goossens, Olthof, Mey ve Willemen, 2013). Buna dayanarak siber zorbalık ile mücadelede arkadaşlık bağının güçlendirilmesinin tek başına yeterli olmadığı, öğrencilerin sosyal ve teknolojik becerilerinin de güçlendirilmesine gereksinim olduğu söylenebilir.

Siber zorbalık sıradan bir şiddet yaşantısından ve yüz yüze akran zorbalığından daha tehlikelidir. Çünkü siber zorbalıkta kurbanlar internette uzak dursa ve cep telefonlarını kapatsa dahi elektronik ortamda kendileri ile ilgili saldırıları engelleyememektedir. Bir başka ifade ile yüz yüze akran zorbalığından farklı olarak siber zorbalıkta kurbanlar internette kendileri hakkında başlatılan olumsuz yorum ve gönderilerden kaçma fırsatı bulamamaktadır. Ayrıca bu yorum ve gönderiler kısa sürede çok geniş akran gruplarına yayıldığı için kurbanlar tanımadıkları kişilerin de saldırısına ve istismarına maruz kalmaktadır (Campbell, 2005; Tokunaga, 2010). Araştırmacılar siber zorbalığın dedikodu yayma, anti grup açma, sırrını ifşa etme vb. her türünün (Cassidy ve diğerleri, 2009; Pereira,

Spitzberg ve Matos, 2016), kız ve erkek ergenler arasında yaygın olarak gözlemlendiğini ortaya koymuştur (Erdur-Baker, 2010; Faryadi, 2011; Schneider ve diğerleri, 2012).

Okullarda zorbalık davranışının kendisi eğitimciler için yönetilmesi zor bir konu olarak devam ederken, siber zorbalığın ortaya çıkması durumu daha karmaşık bir hale getirmiştir (Couvillon ve Ilieva, 2011). Özellikle yeni nesil ergenlerin değerlerinin farklılaşması (Cuadrado-Gordillo ve Fernandez-Antelo, 2016) ve teknolojik becerilerinin önceki nesilden daha gelişmiş olması gibi unsurlar elektronik ortamda zorbalığın gelecek yıllarda da bir problem olarak varlığını sürdüreceğini işaret etmektedir (Price ve Dagleish, 2010). Bu durum ergenler arasında siber zorbalık ile ilgili çalışmalara gereksinim duyulduğunun göstergelerinden biridir. Siber zorbalık ile ilgili geçmişte yapılan çalışmalar ile bu gereksinimin karşılanmaya çalışıldığı görülse de, bu çalışmalarda daha çok kurban ve zorba statülerindeki ergenlerin yaşantılarının incelendiği, seyirci statüsündeki ergenlerin duygu ve düşüncelerine ise daha az odaklanıldığı görülmektedir. Oysa siber zorbalığın sadece zorbalılar ve kurbanlar arasında yaşanan bir süreç olmadığı dikkate alındığında, siber zorbalık vakalarından doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilenen tüm ergenlerin yaşantılarının incelenmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Çünkü Olweus (2002)'un akran zorbalığı modeline göre zorbalık, meydana geldiği yerdeki tüm ergenlerin dahil olduğu döngüsel bir süreçtir. Olweus'un bu tanımlaması dikkate alınarak bu araştırmada siber zorbalığın ergenler arasında nasıl bir seyir izlediğini ve ergenlerin siber zorbalık karşısında nasıl tepkiler verdiklerini Olweus'un Akran Zorbalığı Modeli çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin siber zorbalık ile ilgili deneyimlerini ortaya koymayı amaçladığı için betimsel bir çalışmadır. Bu araştırmada

yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin siber zorbalık deneyimleri ile ilgili derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik desen (olgubilim) kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşımda bireylerin bir fenomene yönelik öznel deneyimlerini incelemek amaçlanmaktadır (Creswell, 2013). Bu çalışmada da ergenlerin siber zorbalık fenomeni ile ilgili yaşantıları incelendiği için fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir.

Katılımcılar

Bu çalışmanın katılımcılarının belirlenmesinde okul psikolojik danışmanlarından yardım istenmiştir. Okul psikolojik danışmanları tarafından interneti aktif olarak kullandığı belirlenen ve yedinci ya da sekizinci sınıfa devam eden 80 (40 kız, 40 erkek) öğrenci bu çalışmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Araştırmacılar bu öğrencilere, ergenlerin internette zorbalık deneyimlerini incelemek amacıyla bir araştırma yaptıklarını ve bu araştırma çerçevesinde yapılan odak grup görüşmesine katılmak isteyip istemediklerini sormuştur. Ayrıca odak grup görüşmelerinde ses kayıt cihazı kullanılacağı ve kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı öğrencilere açıklanmıştır. Bu açıklamaların sonrasında öğrencilerden bir kısmı düzenli internet kullanıcısı olmadıklarını ya da görüşmelerde yer almak istemediklerini belirterek ayrılmıştır. Geriye kalan 49 (27 Kız, 22 Erkek) öğrenci hem düzenli internet kullandıklarını belirtmiş hem de odak grup görüşmelerine katılmaya gönüllü olmuştur. Sonuç olarak bu çalışmaya 2013-2014 eğitim-öğretim yılında yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden, yaşları 12 ile 14 arasında değişen 49 (27 Kız, 22 Erkek) gönüllü öğrenci katılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, bölge ve sınıf dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Cinsiyet, Bölge ve Sınıf Dağılımları

Bölgeler	İç Anadolu Bölgesi	Doğu Anadolu Bölgesi	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Ege Bölgesi	Akdeniz Bölgesi	Karadeniz Bölgesi	Marmara Bölgesi
7. sınıf	2 kız 1 erkek	2 kız 2 erkek	2 kız 2 erkek	2 kız 1 erkek	2 kız 2 erkek	2 kız 2 erkek	2 kız 2 erkek
8. sınıf	2 kız 2 erkek	2 kız 1 erkek	1 kız 2 erkek	2 kız 2 erkek	2 kız 1 erkek	2 kız 1 erkek	2 kız 1 erkek

Verilerin toplanması

Bu araştırma Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK)'nın desteği ile yürütülen bir proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu projenin amacı Türkiye'de ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalığın yaygınlığının incelenmesi ve siber zorbalığa ilişkin farkındalığın artırılmasıdır. Bu amaçla öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı'ndan araştırma izni alınmış ve bu izne dayalı olarak Türkiye'nin yedi farklı bölgesinde (Akdeniz, Ege, Karadeniz, Marmara, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu) yer alan büyük şehirlerinden (Adana, İzmir, Samsun, İstanbul, Ankara, Gaziantep ve Van) birer tane ortaokul seçilmiştir. Daha sonra bu okulların yöneticileri ile görüşülerek proje hakkında bilgi verilmiş ve okullarında çalışmak için izin alınmıştır. Bu izinlerin ardından öğrencilerin velilerinden proje kapsamında okulda yürütülecek çalışmalara katılmaları için onay alınmıştır. Gerekli tüm izinler ve onaylar alındıktan sonra seçilen okullarda veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın verileri odak grup görüşmeleri yolu ile toplanmıştır. Odak grup görüşmeleri önceden belirlenmiş bir konuyu tartışmak üzere bir araya gelen ve 6-12 kişiden oluşan bir grup bireyle gerçekleştirilmektedir. Odak grup görüşmelerinde gruba dahil olan bireylerin, araştırma açısından önem taşıyan bazı konularda benzerlik göstermesi gerekmektedir. Araştırmacılar gruba katılımcı seçerken söz konusu benzerlik ölçütlerini dikkate almak durumundadırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çerçevede bu çalışmada

odak grup katılımcıları belirlenirken katılımcıların düzenli bir internet kullanma alışkanlığının olması ve ortaokula devam etmesi esas alınmıştır. Odak grup görüşmeleri bireylerin aynı konu ile ilgili görüşlerini tartıştıkları etkileşimsel bir ortam sağlamaktadır. Böylece katılımcıları birbirinin düşüncelerini dinlemeye, birbirine soru sormaya, birbirleriyle deneyimlerini paylaşmaya ve karşılıklı yorum yapmaya teşvik etmektedir. Bu yöntem sadece katılımcıların düşüncelerini ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda katılımcıların düşüncelerinin altındaki nedenleri öğrenmeye de fırsat verir (Silverman, 2018). Siber zorbalık da ergenlerin yaşamında ortak bir fenomen olduğu için odak grup görüşmeleri yolu ile incelenmesi uygun görülmüştür. Bu amaçla belirlenen okulların her birinde bir odak grup görüşmesi yapılmıştır.

Odak grup görüşmelerinde öncelikle katılımcılar zorbalık ve türleri konusunda kısaca bilgilendirilmiştir. Daha sonra siber zorbalık ile ilgili alan yazında yer alan bilgilere dayanarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile verilerin toplanması sağlanmıştır. (Görüşme formunda yer alan sorular şöyledir: “İnternette hangi tür siber zorbalık vakalarına tanıklık ettiniz?” “Siber zorbalık ile karşılaştığınızda ne hissettiniz? Ne düşündünüz?” “Siber zorbalık karşısında ne yaptınız? Nasıl davrandınız? Böyle davranmanızın nedenleri nelerdir?”) Görüşme soruları sorulurken katılımcıların bir kısmı başkaları arasında geçen ve kendilerinin de tanık olduğu vakalardan söz ederken bir kısmı da tanıklıklarının yanı sıra doğrudan kendilerinin maruz kaldığı ya da yaptığı vakaları paylaşmıştır.

Bu araştırmada odak gruplara 7’şer öğrenci katılmış ve görüşmeler ortalama bir buçuk saat sürmüştür. Odak grup görüşmeleri iki araştırmacı tarafından okul psikolojik danışmanının gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle okul psikolojik danışmanları, öğrencilerini ve araştırmadan sorumlu iki araştırmacıyı okulun çok amaçlı salonunda bir araya getirmiştir. Daha sonra okul psikolojik danışmanı araştırmacıları

öğrencilere tanıtmış ve araştırmanın kapsamı hakkında araştırmacılarla birlikte öğrencilere bilgi vermiştir. Görüşme soruları araştırmacılar tarafından sorulmuş, anlaşılmayan yerlerde okul psikolojik danışmanı da araştırmacılarla birlikte açıklamalar yaparak sürece katılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada odak grup görüşmelerine katılan öğrencilerin açıklamaları ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve veri toplama süreci tamamlandıktan sonra bu açıklamaların birebir dökümü yapılmıştır. Görüşmelerin dökümü yapılırken proje çalışmalarının yürütüldüğü okullara ve odak grup görüşmelerine katılan öğrencilere ait tanıtıcı bilgilerin gizli kalması sağlanmıştır.

Bu araştırmada veriler tümdengelim yolu ile analiz edilmiştir. Tümdengelim yönteminde araştırmacılar, araştırmanın hipotezlerini oluştururken belirli bir kuramsal yaklaşımı temel almakta ve verileri analiz ederken bu hipotezlerin doğrulanıp doğrulanmadığını araştırmaktadırlar (Neumann, 2000). Bu araştırmada da siber zorbalık sürecinde ortaya çıkan davranışlar ve dinamikler Olweus'un Akran Zorbalığı Modeline göre incelenmiştir. Bu durum bu araştırmada tümdengelim yönteminin kullanıldığını göstermektedir.

Verilerin analizi sürecinde öncelikle araştırmacılar bir araya gelerek Olweus'un modeli çerçevesinde verileri nasıl inceleyeceklerini değerlendirmişlerdir. Daha sonra araştırmacıların her biri görüşme dökümlerini ayrı ayrı okuyarak veriler hakkında bir izlenim oluşturmuşlar ve birbirinden bağımsız çalışarak görüşme dökümleri üzerinde Olweus'un (2002) akran zorbalığı modeli çerçevesinde kodlar oluşturmuşlardır. Buna göre yapılan kodlamalar başlangıçta "Kurbanlar", "Zorbalar" ve "Seyirciler" adıyla üç ana tema altında sınıflandırılmış, "Kurbanın olası savunucuları", "Kurbanın savunucuları" ve "Zorbanın gizli destekçileri" ise "Seyirciler" ana teması altında alt tema olarak ele

alınmıştır. Bu sürecin ardından araştırmacılar bir araya gelerek bağımsız çalışma esnasında verilen kodları, temaları ve alt temaları alanyazın ve Olweus'un (2002) Akran Zorbalığı Modeli çerçevesinde yeniden değerlendirmiştir. Bu görüşmede Olweus'un Akran Zorbalığı Modeli'nde yer alan kategoriler dikkatlice incelenmiş ve bu araştırmada oluşturulan temaların ve alt temaların yeniden düzenlenmesi karşılaştırılmıştır. Buna göre daha önce oluşturulan ana temalar ve alt temalar "Kurbanlar", "Kurbanın olası savunucuları", "Zorbalar", "Kurbanın savunucuları" ve "Zorbanın gizli destekçileri" ana temaları altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca "Zorbalar" ana teması altında "zorbalığa uğradığı için zorbalık yapanlar", "başkalarını korumak amacıyla zorbalık yapanlar" ve "eğlence amacıyla zorbalık yapanlar" alt temalarına ulaşılmıştır.

Bulgular

Bu araştırmada odak grup görüşmelerine katılan 49 öğrencinin (27 Kız, 22 Erkek) daha önce çeşitli statülerde siber zorbalığı deneyimlediği belirlenmiştir. Bu öğrencilerin görüşleri Olweus'un (2002) akran zorbalığı modeli çerçevesinde incelenmiştir. Bunun sonucunda öğrencilerin siber zorbalık sürecinde beş farklı statü ile yer aldıkları ortaya konulmuştur. Öğrencilerin bu statülere dağılımlarına bakıldığında ise siber zorbalığa en çok kurban statüsünde katıldıkları (N=31), bunu kurbanın olası savunucusu (N=23), zorba (N=15), kurbanın savunucusu (N=5) ve zorbanın gizli destekçisi (N=2) statülerinin izlediği bulunmuştur. Buna karşın bu araştırmada katılımcıların siber zorbalık deneyimlerinde Olweus'un (2003) modelinde geçen diğer üç statünün (taraf tutmayan seyirci, zorbanın takipçisi ve zorbanın destekçisi) ortaya çıkmadığı belirlenmiştir.

Kurbanlar

Siber zorbalık deneyimlerini paylaşan katılımcıların açıklamaları değerlendirildiğinde 31 (17 kız ve 14 erkek) öğrencinin daha önce siber zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir. Olweus'un (2002) modeline göre bu öğrenciler kurban statüsünde yer almaktadır. Bu araştırmada kurbanların en çok maruz kaldıkları siber zorbalık türünün sözel saldırı olduğu bulunmuştur. Kurbanların maruz kaldıkları diğer siber zorbalık türleri ise sahte yada gizli kimlik ile kandırılma (sahtecilik), aşağılanma, özel bilgilerin internette ifşası ve sezdirmeden takip eden kişilerce taciz edilme (stalking) olarak belirlenmiştir. Bu kategorideki öğrencilerin en fazla ifade ettikleri duygu kaygıdır. Ayrıca öğrenciler bu deneyimlerinin kendilerinde üzüntü, utanma, güvende hissetmeme, ağlama isteği, moral bozukluğu, intikam isteği, çaresizlik ve huzursuzluk gibi duygusal tepkilere neden olduğunu da belirtmiştir.

Bu araştırmada kurbanların akranları ile ilişkilerinde şamar oğlanı pozisyonunda olan, güvenli internet kullanımı ilkelerine uymayan (arkadaşına şifresini söyleme, web sayfalarında telefon numarasını yazma vb.) ve sosyal destek bulamayan öğrenciler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kurbanlar yaşadıkları olaylarda akranlarının ve yetişkinlerin kendilerine inanmadıklarını, cezalandırıldıklarını ve yalnız bırakıldıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin güvenli internet kullanımı ilkelerine uymayan bir öğrenci internet ortamında tanımadığı kişilere cep telefonunun numarasını verdiği için yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: “İzlediğim bir yabancı dizinin Türkiye’de açılmış bir sitesi var. Benim de orada hesabım vardı. Sonra biri bana oradan mesaj yolladı. Ben de önemsemeden numaramı yazmışım oraya. İlk önce dizi hakkında konuştuk bir süre. Birkaç hafta sonra bana çıplak fotoğraflarını at yazdı. Ben anneme söyledim. Annem o kişiyi başka bir numaradan arayıp polise şikayet edeceğini söyledi. Sonra onun numarasını engelledik. Annem benim telefonuma el koydu ve sim kartımı kırdı.” (Ö44/Kız)

Akranlarından ve öğretmenlerinden sosyal destek bulmadığını belirten bir öğrenci şunları söylemiştir: “Bu gün oldu daha, bir arkadaşım benim hesabıma girmiş, başka bir arkadaşımıza küfür etmiş. Yazmış da yazmış. Ben de inandıramadım hocaları. Babamı arayacaklardı, ağladım engel oldum.” (Ö33/Erkek). Benzer şekilde bir başka öğrenci de yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir: “Geçen yıl adıma feyk hesap açmışlardı. Böyle yakın arkadaşlarımın özellikle de kız arkadaşlarımın fotoğraflarına uygunsuz yorumlar atıyorlardı. Sonra işte şey oldu. Ben baya sinir olmuştum. Çoğu arkadaşım benimle küsmüştü.” (Ö9/Erkek)

Öte yandan bazı katılımcılar, siber zorbalığın çevrimdışı ortamda da sürdüğünü belirtmiştir. Bir öğrenci bu durumu şöyle ifade etmiştir: “En yakın arkadaşlarımdan birine facebook şifremi vermişim. O da benim hesabımdan arkadaşlarımdan birine çok kötü küfürler etmiş. Sonra bu arkadaşımın abileri geldi beni sıkıştırdı. Ben yazmadım dediysem de inandıramadım.” (Ö37/Erkek)

Bazı öğrenciler siber zorbalık sürecinde cinsel istismar riski ile karşı karşıya kaldıklarını da anlatmıştır. Bu katılımcılar, siber zorbalığın diğer türlerinin aksine cinsel istismar ile karşılaştıklarında ebeveynlerinden yardım istediklerini belirtmiştir. Örneğin bir öğrenci bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Tanıdığım biri bana terbiyesiz şeyler yazmaya başladı. Şunu yapmazsan şöyle olur diye tehdit etti. Sonra babama söyledim. O da hemen okula geldi. (Zorba) okuldan gönderildi. Ailesi de İstanbul’a göndermiş onu. Başlarda seni bulacağım dedi. Ben de evden çıkmak istemedim. Baya kötü oldum o süreçte. Uykum baya kaçtı gelecek mi diye. Arada bir hala mesaj atıyor, seninle konuşmam gerek diyor, tehdit ediyor.” (Ö28/Kız).

Kurbanın Olası Savunucuları

Bu araştırmada 23 öğrenci daha önce siber zorbalığa tanık olduklarını, siber zorbalığın kurbanı zarar verdiğini fark ettiklerini, kurban için üzüntü duyduklarını ancak zorbalık karşısında sessiz kalmayı tercih ettiklerini ifade etmiştir. Bu öğrenciler Olweus (2002)'un Akran Zorbalığı Modelindeki “*kurbanın olası savunucuları*” statüsündeki öğrencilerle benzerlik göstermektedir. Bu öğrenciler en fazla sözel saldırıya tanık olduklarını belirtmişlerdir. Bu statüdeki öğrenciler tarafından tanık olunan diğer siber zorbalık türleri ise sahte kimlik ile taciz edilme (sahtecilik), aşağılanma, özel bilgilerin internette ifşası ve dışlanma olarak sıralanmıştır.

“*Kurbanın olası savunucularının*” çoğu siber zorbalığa tanık olduklarında üzüntü duyduklarını belirtmiştir. Üzüntünün dışında yaşadıkları diğer duygular ise kızgınlık, çaresizlik, adaletsizlik, korku ve şaşkınlıktır. Öğrencilerden biri tanık olduğu zorbalık karşısındaki duygularını şöyle ifade etmiştir: “Benim arkadaşımın başına gelmişti. Yapan kişi de komşusu ve en yakın arkadaşı. Resmini paylaşmış, altına kötü kötü yorumlar yazmıştı. Ben bu yorumları gördüm, kendimi çok kötü hissettim ama karışmadım. Çünkü karışırsam başıma kötü şeyler gelebilirdi.” (Ö4/Kız)

Bu kategoride yer alan öğrencilerin açıklamaları incelendiğinde farkındalık sahibi olmalarına karşın kurbanı yardım etmeme nedenleri incelendiğinde ise kendilerine zarar gelmesinden çekindikleri, yetişkinlerin tutumlarından etkilendikleri, diğer akranlarının kurbanlara inanmamasını dikkate aldıkları ve okulda zorbalığa karşı ortak kuralların bulunmamasından rahatsız oldukları anlaşılmaktadır. Öğrencilerden biri akranlarının ve öğretmenlerinin kurbanı yönelik tutumunun kendisini nasıl etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir: “Arkadaşımın facebooktan fotoğrafını alıp, adına sahte hesap açtılar. O hesaptan yapılan paylaşımları öğretmenlerimiz gördü ve arkadaşımı çok kınadı. Arkadaşım çok

üzüldü, ağladı. Herkese söyledi kendi hesabı olmadığını ama yine de arkadaşlarımıza sordular neden böyle şeyler paylaşıyorsun diye.” (Ö18/Erkek)

Zorbalar

Bu araştırmaya katılan öğrencilerden 15'i (7 kız ve 8 erkek) odak grup görüşmelerinde internette daha önce başkasına zarar veren türden içerik paylaştığını söylemiştir. Bu öğrencilerin odak grup görüşmelerinde paylaştıkları davranışların Olweus'un (2002) Akran Zorbalığı Modelindeki “zorba” statüsüne özgü davranışlar oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin görüşleri incelendiğinde ise en çok sergiledikleri siber zorbalık türünün sözlü saldırı olduğu belirlenmiştir. Bu öğrenciler tarafından kullanılan diğer siber zorbalık türleri ise sahte ya da gizli kimlikle başkalarını kandırma ve başkalarına ait özel bilgilerin ifşasıdır.

Bu araştırmada siber zorbalık yaptığı belirlenen öğrencilerin siber zorbalık yapma nedenlerinin birbirinden farklı olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle bu araştırmada daha önce siber zorbalık içeren davranışlarda bulunduğunu söyleyen öğrenciler *zorbalığa uğradığı için zorbalık yapanlar (N=5)*, *başkalarını korumak amacıyla zorbalık yapanlar (2)* ve *eğlence amacıyla zorbalık yapanlar (8)* olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmıştır. Bu öğrencilerin duygusal tepkileri incelendiğinde zorbalığa karşı zorbalık yapanların baskın duygusunun intikam ve haz olduğu, eğlence amacıyla zorbalık yapan öğrencilerin baskın duygularının ise neşe olduğu belirlenmiştir.

Eğlence amacıyla zorbalık yapanlar

Bu araştırmada internette zorbalığa benzer davranışlarda bulunduğunu anlatan öğrencilerin (N=8) çoğu amacının eğlence olduğunu bildirmiştir. Bu öğrencilerin açıklamalarına bakıldığında empatik anlayışlarının zayıf olduğu ve başkalarının özel alanına

saygılı olmadıkları görülmektedir. Örneğin bu öğrencilerden biri şunları söylemiştir: “Forchen diye bir site var, komik fotoğrafların paylaşıldığı. Arkadaşımın fotoğrafını değiştirip orada yayınladım. Amaç eğlenmekti. Ama arkadaşımın haberi olmadı. Çünkü bulamazdı öyle bir resim paylaştığımı.” (Ö47/Erkek). Öğrencinin bu açıklamaları arkadaşlarının fotoğraflarını onların hiç ulaşamayacakları bir web sayfasında habersiz yayınlamanın sorun olmayacağını düşündüğünü göstermektedir. Bu düşünce zorbaların internet etiğine uygun davranmadıklarının göstergelerinden biridir. Başkalarının fotoğraflarını izin almadan yayınlamakta bir problem görmediğini belirten bir öğrencinin görüşleri şöyledir: “Altı üstü bir fotoğraf paylaştım yani. Böyle ağzı açıkken çıkmış diye ne olacak ki” (Ö51/Erkek).

Ayrıca bu öğrencilerin çoğu okullarında çoğunluğun alay ettiği biriyle kendilerinin de alay etmesinin bir sorun olmadığını ve herkes böyle davrandığı için bu durumun yadırganacak bir şey olmadığını belirtmiştir. Bu görüş siber zorbalık davranışları sergileyen öğrencilerin şiddeti normalleştirdiğini işaret etmektedir. Örneğin bu şekilde davranan bir öğrenci şunları söylemiştir: “Okulda bir kız var. Erkek gibi davranıyor, bıyıkları falan var böyle. Okulda herkes ona Recep abi diyor. Ben de diyorum. Bu zorbalık değil bence, rutin bir şey çünkü.” (Ö38/Kız)

Siber zorbalığa uğradığı için siber zorbalık yapanlar

Bu araştırmada öğrencilerin bir kısmı (N=5) kendisine zorbalık yapanlara karşı misilleme yapmak amacıyla siber zorbalık yaptığını belirtmiştir. Bu öğrenciler yaşadıkları mağduriyeti sona erdirmenin bir yolu olarak zorbalığı seçtiklerini ve bu sayede kendilerine yönelik siber saldırıları durdurabildiklerini söylemiştir. Örneğin bir öğrenci bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Ben üçe giderken dördüncü sınıflardan bir çocuk sürekli benimle uğraşıyordu. Uzaktan fotoğraflarımı çekip sosyal ağlarda paylaşıyordu. Ben de bu çocuğun

evini öğrendim. Ağabeyimi de yanımda götürdüm. Bunu dövdük. Ben görüntüsünü çekip sosyal ağda yayınladım. En son bir yıl önce, şu videoyu kaldırır mısın diye çocuk bana hala söylüyordu. Ben de fotoğraflarımı kaldırmasını istedim. Kıssasa kıssas. O kaldırıncaya ben yine bir süre kaldırmadım. Ama sonunda kaldırdım.” (Ö41/Erkek)

Ayrıca bu öğrenciler sergiledikleri siber zorbalık davranışlarını da haklı bir eylem olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu kategoride yer alan bir öğrenci şunları söylemiştir: “Benim fotoğraflarımla alay eden bir arkadaşıma yapmıştım ben. Facebooktan kendi fotoğraflarını atıyordu. Her seferinde de kendi fotoğraflarını beğeniyordu. Ben de kimse beğenmiyor anca kendi fotoğrafını beğeniyor diyordum. Yani kendisini kötü hisseceğini biliyordum. Ama o da bana yaptığı için hak ettiğini düşünüyordum.” (Ö2/Erkek)

Başkalarını korumak amacıyla zorbalık yapanlar

Bu araştırmada iki öğrenci başkalarına zorbalık yapanlara haddini bildirmek ve zorbalığı durdurmak amacıyla siber zorbalığa başvurduğunu belirtmiştir. Bu öğrencilerin açıklamalarına bakıldığında kurbanların hakkını arama yolu olarak zorbalık yaptıkları, bir tür koruyucu melek rolü üstlendikleri ve fiziksel güçlerine güvendikleri görülmektedir. Örneğin başkalarını haklarını savunmanın bir yolu olarak zorbalık yapan bir öğrenci şunları söylemiştir: “Okuldaki tüm sekizlere bulaşan bir kız vardı. Ben bunu dövdüm. Görüntülerini screenshot alıp Facebookta paylaştım. Kız rezil oldu.” (Ö45/Kız). Koruyucu melek rolü üstlenen bir öğrenci de durumunu şöyle ifade etmiştir: “Benim en yakın arkadaşım internette kötü şeyler söylemişlerdi. Ben de onu yapana küfrettim. Sen arkadaşımı sahipsiz mi sanıyorsun dedim. Arkadaşımı korumaya çalışıyordum ama hakaret ve küfür ettim. Ondan sonra o da birini yolladı, onunla kavga ettim. Çünkü geri çekilsem ben de kötü durumda olacaktım.” (Ö14/Kız)

Kurbanın Savunucuları

Bu araştırmada beş ğrenci daha önce siber zorbalığa tanık olduklarını ve bu süreçte kurbanların zarar görmesine tahammül edemedikleri için gönüllü olarak zorbalığı durdurmaya yönelik eylemde bulduklarını anlatmıştır. Olweus (2002)’a göre akran zorbalığının meydana geldiği ortamlarda zorbalığa tanık olan öğrencilerden bazıları kurbanın yanında yer alarak, zorbaları durdurmaya yönelik eylemlerde bulunmaktadırlar. Bu ğrenciler “*kurbanın savunucuları*” olarak adlandırılmaktadır. Bu araştırmada kurbanın savunucuları oldukları belirlenen öğrenciler en çok sözel saldırıya tanıklık ettiklerini söylemiştir. Savunucuların tanıklık ettikleri diğer siber zorbalık türleri gizli kimlik ile saldırma (sahtecilik) ve dışlamadır.

Kurbanın savunucuları siber zorbalığa tanık olduklarında üzüntü ve kızgınlık duyduklarını, bunun sonucunda da kurbanı açıkça yardım ettiklerini belirtmiştir. Örneğin bu kategorideki bir ğrenci şunları söylemiştir: “Farklı bir arkadaşım var, ten rengi bize benzemiyor. Ona sen temizlik yapsan bile kirli mi temiz mi olduğun görünmez gibi şeyler yazmışlar. Çok saçma, insan kendisi belirlemiyor ki ırkını. Ben zldm, yanında oldum ve hemen zorbalara karşı çıktım.” (13/Kız). Bu ğrencilerin açıklamaları incelendiğinde empati ve zgven duygularının yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan savunucuların olgun bir moral anlayış sergiledikleri ve belirgin bir hak savunucusu oldukları dikkat çekmektedir.

Ancak kurbanın savunucularının sergiledikleri yardım etme davranışlarının birbirinden farklı olduğu belirlenmiştir. Bu araştırmada kurbanın savunucularının sergiledikleri yardım etme davranışlarının zorbalarla konuşma ve uzlaşma arayışı, kurbanın yanında tavır aldığını diğer akranlara gösterme, teknolojik becerileri kullanarak zorbalığı engelleme ve zorbalarla yüz yüze kavga etme olduğu bulunmuştur. Örneğin teknolojik becerileri sayesinde kurbanı yardım eden bir öğrencinin açıklamaları şoyledir: “Biri benim

bir arkadaşına uygunsuz şeyler yazmış. İsteddiği cevabı alamayınca “öge denetle” kısmından arkadaşım ona cevap vermiş gibi bir izlenim oluşturmuş. Bazı insanlar arkadaşımın ona cevap verdiğine inandılar ve neden yazdın diye üzerine gittiler. Bu haksızlık bence. Ben de anlamayanlar için bu hileyi anlattım. İnsanlar daha sonra farkına vardı.” (Ö26/Kız). Öte yandan kavga ederek kurbanı yardım etmeye çalışan bir öğrenci şunları söylemiştir: “En yakın arkadaşlarımdan biri sevgilisinden ayrıldı. Eski sevgilisi ve arkadaşları arkadaşımın üzerine gitmişler bayağı. Bu genelde çoğu kızın başına geliyor bu dönemde. Yaşamayan çok az kişi vardır diye düşünüyorum. Arkadaşım hakkında grup açmışlar. Onu bir sürü kötülemişler. Arkadaşım çok kötü duruma gelmişti. Ben bunu öğrenince yapanlarla okulda kavga ettim.” (Ö14/Kız)

Zorbanın Gizli Destekçileri

Olweus (2002) zorbaların eylemlerinde yer almayan ve zorbalığı desteklediğini açıkça göstermeyen ancak zorbaların eylemlerinden keyif alan öğrencileri zorbaların gizli destekçileri olarak adlandırmaktadır. Bu araştırmada, bir öğrenci okulundaki başka bir öğrencinin internette özel bilgilerinin ifşa edildiğine, bir öğrenci de okulundaki başka bir öğrencinin internette sözlü saldırıya uğradığına tanık olduklarını anlatmıştır. Bu öğrencilerin açıklamalarına bakıldığında her ikisinin de zorbalığı kendilerinin başlatmadığı ve aktif olarak zorbalık yapmadıkları görülmektedir. Ancak bu öğrencilerin biri olayı ilginç bulduğunu diğeri ise kurbanın kimi davranışlarını kışkırtıcı bulduğunu belirtmiştir. Bunun da ötesinde bu öğrencilerden biri kurbanın siber zorbalığı hak ettiğini, diğeri de kurbanı inanmadığını ifade eden açıklamalarda bulunmuştur. Bu ifadeleri kurbanla empati kurmaya odaklanmadıklarını, baskın duygularının ise memnuniyet ve şüphe olduğunu işaret etmektedir.

Örneğin kurbanı inanmayan öğrenci şunları söylemiştir: “X’i dövüp videosunu çekmişler. Videoyu internette seyrettim. Bence hak etti. Çünkü gelip bize yapmadığı şeyleri yapmış gibi anlatıyordu.” (Ö40/Kız). Kurbanın yaşadığı kaygı, korku ya da utanç duygusu ile ilgilenmek yerine olayla ilgilenen bir öğrenci ise şunları söylemiştir: “Bir yakın arkadaşım okulundan bir kız öğrencinin atıldığını söyledi. Çünkü bu kızın çıplak fotoğrafı yayılmış internette. Sonra merak ettim baktım ve bu kızın bizim okula yeni gelen kız olduğunu anladım. Baya şaşırdım. Gidip kızla konuştum. Shop falan dedi ama ben inanmıyorum. Çünkü shop yapsan çok belli olur ama bu hiç yani kusursuz.” (Ö36/Erkek)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ergenlerin siber zorbalık deneyimlerini Olweus (2002)’un akran zorbalığı modelinde yer alan sekiz zorbalık statüsü (zorba, kurban, zorbanın takipçileri, zorbanın destekçileri, zorbanın gizli destekçileri, taraf tutmayan seyirciler, kurbanın olası savunucuları ve kurbanın savunucuları) çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla ergenlere tanıklık ettikleri siber zorbalık yaşantıları ile ilgili ne yaşadıkları sorulmuştur. Ancak ergenler tanıklık ettikleri olayların yanı sıra kendilerine yapılan ve kendilerinin yaptığı siber zorbalık davranışlarından da söz etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara bakıldığında öncelikle katılımcılar arasında en yaygın olan siber zorbalık türünün sözel saldırı olduğu görülmektedir. Bu bulgu sözel saldırının en yaygın siber zorbalık türü olduğunu ortaya koyan Huang ve Chou, (2010)’nun araştırma bulgusu ile de tutarlıdır.

İnternette sözlü saldırı, bir grup ya da kişiye tekrarlayan biçimde hakaret, küfür, saldırı ve cinsel talepler içeren mesajlar göndermektir. Günümüzde internet ortamındaki sosyal ağlar, ergenlerin akran etkileşiminde bulunma gereksinimini karşılayan önemli sosyalleşme merkezleridir. Ergenler sosyal ağ sitelerinde bir araya gelerek mesajlaşma ve yorum atma yolu ile sohbet ederken içlerinden bazılarının sözlü saldırı davranışları

sergiledikleri görülmektedir (Bastiaensens ve diğeri, 2013). Özellikle dürtüsellik eğilimi yüksek olan ergenlerin internette sözlü saldırı davranışına daha fazla başvurdukları belirtilmektedir. Bu nedenle ergenlere internette birine mesaj yollarken bu mesajın sonuçlarını düşünerek hareket etmeleri ve içeriğin zararlı olup olmadığını değerlendirmeden mesajı gönder butonuna basmamaları konusunda farkındalık kazandırmanın önemi vurgulanmaktadır (Royen, Poels, Vandebosh ve Adam, 2017). Bu farkındalık çalışmaları kapsamında ergenlere internet ortamında mesaj yollarken içeriği kontrol etme, karşı tarafla empati kurabilme ve mesajın sonuçlarını hesaba katarak hareket etme konularında eğitim verilmesinin işlevsel olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada katılımcıların daha önce kurban, kurbanın olası savunucusu, zorba, kurbanın savunucusu ve zorbanın gizli destekçisi statüleri ile siber zorbalık döngüsünde yer aldıkları belirlenmiştir. Öte yandan katılımcıların akran zorbalığı modelinde yer alan taraf tutmayan seyirci, zorbanın takipçisi ve zorbanın destekçisi statülerine ilişkin bir yaşantılarının olmadığı belirlenmiştir. Bu araştırmada katılımcıların çoğunun siber zorbalığı kurban statüsünde deneyimledikleri belirlenmiştir. Bu katılımcıların paylaşımları incelendiğinde hedef olarak seçilmelerinde dış görünüşlerinin önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu katılımcılar akranları tarafından cinsiyetlerine özgü rolleri taşımayan, sevimsiz, çirkin ve kirli görünümlü kişiler olmakla yargılandıklarını vurgulamıştır. Literatürde de kurbanların çoğunlukla akranları tarafından dışlanmaya maruz kaldıklarını ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Cassidy ve diğeri, 2009; Mishna ve diğeri, 2010; Price ve Dagleish, 2010). Bu bulgu söz konusu araştırmalar ile tutarlılık göstermektedir. Okullarda siber zorbalıkla mücadelenin önemli bir boyutunu akran desteği oluşturmaktadır (Naylor ve Cowie, 1999). Bu nedenle okul ortamında dışlandığı gözlenen öğrencilerin akran ilişkilerini geliştirmeye yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğu ve bu

çalışmalara öğrenci kişilik hizmetleri kapsamında programlı bir şekilde yer verilmesi gerektiği söylenebilir.

Bu araştırmada siber zorbalığı “*kurban*” statüsünde yaşayan öğrencilerin bir başka özelliğinin de güvenli internet kullanımı kurallarına uymamaları olduğu belirlenmiştir. Çünkü bu öğrenciler şifrelerini başkalarına verdiklerini ve internet sitelerinde telefon numarası gibi kişisel bilgilerini paylaştıklarını belirtmiştir. Bu bulgu Yılmaz (2011)’in güvenli internet kurallarına uymayan öğrencilerin zorbalara daha kolay hedef olabildiğini ortaya koyan araştırma bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Bu çerçevede ergenlerin güvenli internet kullanımı ile ilgili farkındalıklarının artırılmasına gereksinim olduğu söylenebilir. Öte yandan kurban statüsündeki öğrenciler siber zorbalıkla karşılaştıklarında en çok yaşadıkları duygunun kaygı olduğunu ifade etmiş ve buna rağmen akranlardan ya da yetişkinlerden yardım istemeye çekindiklerini söylemişlerdir. Bu bireyler akranların ve yetişkinlerin kendilerine inanmalarını ve mağdur oldukları halde cezalandırmalarını gerekçe göstererek yardım istemediklerini belirtmişlerdir. Bu bulgu siber zorbalıkla mücadelenin sekteye uğramasında akranların ve yetişkinlerin tutumlarının etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle okullarda öğretmenlerin siber zorbalığa ilişkin anlayışlarını geliştirecek, farkındalıklarını arttıracak ve duyarlılık göstermelerini sağlayacak seminer, çalıştay, konferans vb. çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü okulda akranların kurbanı duyarlı davranabilmesi ve yardım edebilmesi için öğretmenlerin öğrencilere rehberlik etmesi gerekmektedir.

Bu araştırmada katılımcıların bazılarının da siber zorbalık sürecinde “*kurbanın olası savunucusu*” statüsü ile yer aldıkları belirlenmiştir. Bu araştırmada kurbanın haksızlığa uğradığının farkında olduklarını, kurban için üzüldüklerini ve kurbanı yardım edilmesi gerektiğini ancak yardım etmeye çekindiklerini belirten öğrenciler kurbanın olası savunusu olarak tanımlanmıştır. Bu öğrencilerin açıklamaları dikkat alındığında kurban ile empati

kurabildikleri görülmektedir. Her ne kadar önceki araştırmalarda kurbanı yardım etmeyen öğrencilerin empati düzeyinin düşük olduğu belirlenmiş olsa da (Cleemput, Vandebosch ve Pabian, 2014), bu araştırma siber zorbalık sürecinde kurbanı yardım etmemenin sadece empati becerisiyle ilişkilendirilemeyeceğini işaret etmektedir. Öte yandan bazı araştırmacıların da kurbanı kendi arkadaş ağı içinde olan kişilerin yardım ettiğini ortaya koydukları görülmektedir (Pronk ve diğerleri, 2013). Oysa bu araştırmada olası savunucuların bir kısmı siber zorbalığa uğrayan kişi, yakın arkadaş olduğu halde yardım etmediğini belirtmiştir. Bu bulguya dayanarak seyircilerin siber zorbalığa uğrayan kişilere yardım etmemesinin her zaman arkadaşlık bağı ile açıklanamayacağını söylemek mümkündür. Nitekim bu araştırmada kurbanın olası savunucuları zorbalardan zarar görme kaygısı, diğer akranların kurbanı inanmamaları, öğretmen ve yetişkinlerin suçlayıcı tavırları ve zorbaların herhangi bir yaptırımla karşılaşmamaları gibi nedenlerle kurbanı yardım edemediklerini belirtmişlerdir. Bir diğer ifade ile bu araştırmada kurbanın olası savunucularının, kurbanın yetişkinler ve akranlar tarafından desteklenmediğini ya da cezalandırıldıklarını gördükleri için yardım etmekten çekindikleri belirlenmiştir. Bu gerekçeler bazı araştırmalarda ortaya konulan sonuçlar ile benzerlik göstermektedir (Faryadi, 2011; Huang ve Chou, 2010; Mishna ve diğerleri, 2009). Bu gerekçeler okul ortamında siber zorbalık ile mücadelede öğrencilerin empatik eğilimleri ya da arkadaş bağlarından çok okul personelinin siber zorbalık anlayışına odaklanılması gerektiğini işaret etmektedir. Bu amaçla okul ortamında öğretmenlerin siber zorbalığı önlemeye yönelik ortak ilkeler belirlemeleri ve bu ilkeleri tutarlı bir şekilde uygulayarak öğrencilere örnek oluştırmaları gerekmektedir (Couvillon ve Ilieva, 2011).

Araştırmada bazı katılımcılar daha önce kendilerine ya da başkalarına yapılan siber zorbalığı karşılık vermek ve eğlenmek gibi gerekçelerle siber zorbalık kapsamına giren davranışlar sergilediklerini belirtmiştir. Siber zorbalığı uğrayan öğrencilerin kendilerine

saldıran kişilere zorbalık ile karşılık vermesi başka araştırmacıların ortaya koyduğu bulgularla da tutarlıdır (Cassidy ve diğerleri, 2009; Francine ve diğerleri, 2008; Yılmaz, 2011). Siber zorbalığa maruz kalan bazı öğrenciler olumsuz duygularıyla başa çıkabilmenin bir yolu olarak kendilerine saldıranlara zorbalık ile karşılık vermektedir (Beran ve Li, 2007). Yüz yüze zorbalıkta zorbalığa maruz kalan bireyler (kurbanlar), fiziksel güçleri elvermediği için zorbalara karşılık vermekten uzak dururken, siber zorbalıkta teknolojik becerilerine güvenen kurbanlar kendilerine yönelik saldırılara saldırı ile (misilleme) karşılık verebilmektedir. Ancak misilleme yapmak ergenler arasında siber zorbalığın öğrenilmesine ve yaygınlaşmasına sebep olmaktadır (Austin, Reynolds ve Barnes, 2012).

Siber zorbalığa misilleme ile karşılık veren ergenler elektronik ortamda istismar edilme riskiyle de karşı karşıyadır. Benzer şekilde başkalarına yapılan zorbalığa karşı koymak amacıyla zorbalara saldıran ve misilleme yapan öğrenciler için de istismar edilme tehlikesi bulunmaktadır. Her ne kadar bu öğrenciler kurbanlara yardım etmek için siber zorbalığa başvursa da, bu davranışları ile zorbalığın önlenmesine değil, yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle ergenler teknolojik becerilerini saldırı amacıyla kullanmanın doğuracağı olumsuz sonuçlar konusunda bilinçlendirilmeli ve güvenli hak arama yolları konusunda eğitilmelidir. Öte yandan başka araştırmalarda (Cassidy ve diğerleri, 2009; Holfeld ve Leadbeater, 2015; Mishna ve diğerleri, 2010; Vandebosch ve Cleemput, 2008) olduğu gibi bu araştırmada da ergenler arasında eğlence amacıyla siber zorbalık yapmanın yaygın bir davranış olduğu belirlenmiştir. Bu ergenlerin davranışlarının sonuçlarını dikkate almakta zorlandıkları, siber zorbalığı bir sorun olarak görmedikleri ve normalleştirdikleri dikkat çekmektedir. Bu özelliklere sahip ergenler internette şiddet odakları tarafından kolayca fark edilmekte ve hem kurban hem de zorba olmaya açık hedef haline gelmektedir (Kokkinos ve diğerleri, 2016). Bu kapsamda öğrencilerin internette eğlence amacıyla yaptıkları davranışlar üzerinde düşünmeleri, bu davranışlarının siber

zorbalık ile ilişkili olup olmadığını değerlendirmeleri ve siber zorbalık içeren davranışlarının yerine yeni bir mizah anlayışı oluşturmaları için psikoeğitsel grup çalışmaları yapılabilir.

Bu araştırmada seyircilerin bir bölümü ise siber zorbalığa uğrayan akranlarına açıkça yardım ettiğini belirtmiştir. Bu öğrenciler “*kurbanın savunucuları*” olarak adlandırılmaktadır. Bu öğrenciler, kurbanın olası savunucularına benzer şekilde kurbanın haksızlığa uğradığını fark ettiklerini ve üzüldüklerini belirtmektedir. Ancak kurbanın olası savunuculardan farklı olarak kurbanın savunucularının özgüven duygularının yüksek olduğu söylenebilir. Her ne kadar yüksek düzeyde empatik anlayış seyircilerin kurbanına açıkça destek vermelerinde etkili faktörlerden biri olsa da (Cleemput ve diğerleri, 2014), geçmişte yapılan araştırmalar kurbanın savunucularının en belirgin özelliklerinin kişisel yeterliliklerine ve becerilerine inanmaları olduğunu ortaya koymaktadır (Pronk ve ark. 2013). Bir başka ifade ile siber zorbalıkta kurbanına yardım eden öğrencilerin empati düzeylerinin yüksek olmasının yanında zorbalara karşı mücadelede etkili olabileceklerine de inanmaları gerekmektedir. Bu nedenle okuldaki öğrencilere siber zorbalara karşısında etkili başa çıkma becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar kapsamında öğrencilere siber zorbalığın kanıtları silmeme ya da saklama, zorbayı bloke etme, okul personelinden yardım isteme ve diğer akranları kurbanın yanında yer almaya cesaretlendirme gibi beceriler öğretiler. Ancak daha önce de belirtildiği gibi siber zorbalığa karşı mücadelede başarılı olabilmek için öncelikle yetişkinlerin siber zorbalığa karşı duyarlı olması ve yeterli becerilerle donatılması önemlidir. Bu nedenle ebeveynlerin ve öğretmenlerin siber zorbalığı önemsemelerine ve siber zorbalıkla mücadele becerilerini geliştirmelerine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Bu araştırmanın önemli bir bulgusu da kurbanın savunucularının kurbanına yardım etme stratejilerinin farklılık göstermesidir. Bu stratejiler zorbalarla konuşma ve uzlaşma arayışı, diğer akranları kurbanın yanında yer almaya teşvik etme, teknolojik becerileri

kullanarak zorbalığı engelleme ve zorbalarla yüz yüze kavga etme şeklindedir. Bu stratejilerden de anlaşıldığı gibi bazı ergenler kurbanı destek olmak isterken şiddete başvurabilmektedir. Bu durum kurbanı destek olmak amacıyla hareket eden bazı ergenlerin de şiddeti başlatma ve şiddetin hedefi haline gelme riski altında olduğunu işaret etmektedir. Bu riskin azaltılması ya da ortadan kaldırılması için kurbanı yardım eden ergenlere şiddet içermeyen stratejiler öğretilmelidir.

Bu araştırmada siber zorbalığa tanıklık eden öğrencilerden bazıları siber zorbaları desteklediklerini açıkça belirtmemelerine rağmen kurbanlara yönelik saldırıları memnuniyet ya da şüphe ile izlediklerini ifade etmiştir. Ayrıca bu öğrenciler kurbanın kışkırtıcı davranışlarda bulunmasını gerekçe göstererek zorbalığı hak ettiğini düşündüklerini de belirtmiştir. Bu nedenle bu öğrenciler zorbanın gizli destekçisi olarak sınıflandırılmıştır. Bu öğrenciler kurbanın şiddete uğramasına odaklanmak yerine olay örgüsüne odaklanmış ve kurbanın başına gelenleri ilginç bir olay olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda zorbanın gizli destekçilerinin kurbanla empati kurmadıkları ve bu ergenlerin akıl yürütme süreçlerinin farklı işlediği söylenebilir. Bu bulgu kurbanı yardım etmeyen öğrencilerin olgun bir empatik (Cleemput ve diğerleri, 2014; Pronk ve diğerleri, 2013) ve moral anlayışa (Austin ve diğerleri, 2012; Thornberg ve Jungert, 2013) sahip olmadığı yönündeki araştırma bulguları ile tutarlıdır.

Bu araştırmada ergenler arasındaki siber zorbalık deneyimleri Olweus'un (2002) Akran Zorbalığı Modeli çerçevesinde incelenmiştir. Bu sayede siber ortamda zorba ve kurban statüsündeki öğrencilerin yanı sıra siber zorbalığa tanıklık eden öğrencilerin de duygu, düşünce ve davranış örüntüleri hakkında derinlemesine bulgular ortaya konulmuştur. Bu bulgular siber zorbalıkla mücadele çalışmalarında farklı statülerdeki öğrencilerin özelliklerinin dikkate alınmasının ve her bir statü için farklı müdahale stratejileri geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda kurbanın pasif destekçilerinin,

aktif destekçilere dönüşmesinin önündeki engeller kaldırmalı, zorbalar ve zorbaların potansiyel destekçileri için de ergenlerin empati becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Okullarda siber zorbalıkla mücadele sürecinde müdahale eylem planlarının yanında önleyici programlar geliştirmek de gerekmektedir. Önleme çalışmaları kapsamında ergenlerin internet kullanma haklarını kısıtlayıcı olmak yerine siber ortamda güvenli olmalarını kolaylaştıracak değerleri kazandırmaya odaklanılmalıdır. Bunun için ergenlere elektronik ortamda sorumluluk, saygı, başkalarının haklarını koruma gibi değerler öğretilmelidir (Cassidy ve diğerleri, 2009).

Bu araştırmanın bulguları incelendiğinde siber zorbalığı önlemede öğrencilerden daha çok yetişkinlerin davranışlarının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu çalışmada öğrenciler yetişkinlerin tutumlarından çekindiklerini ve bu nedenle siber zorbalık deneyimlerini yetişkinlerle paylaşmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum okulların siber zorbalığı önleme programlarının bulunmasını gerekli kılmaktadır. Okulda öğrencilerin eğitsel, mesleki ve psikososyal gelişimleri için çeşitli programlar uygulanmaktadır. Siber zorbalık programları da bu programlarla eşgüdümlü bir biçimde ve tüm öğrencileri kapsayacak şekilde uygulanmalıdır. Ayrıca okul temelli siber zorbalığı önleme programlarında öğretmenlerin ve ebeveynlerin farkındalıklarını ve siber zorbalıkla mücadele becerilerini geliştirmeye de yer verilmelidir (Campbell, 2005).

Okul temelli siber zorbalık programları kapsamında okullarda öğretmen, öğrenci ve velilerin birlikte siber zorbalığa karşı ortak bir tavır sergilemeleri amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için okullarda önleyici ve müdahale edici siber zorbalık programlarının sistematik ve tutarlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Örneğin bir siber zorbalık vakası ile karşılaşıldığında yapılması gerekenler okul temelli siber zorbalık programında adım adım ve açık bir şekilde tanımlanmış olmalıdır (Couvillon ve Ilieva, 2011). Okulda tüm öğrenci, öğretmen ve ebeveynleri kapsayan bir siber zorbalık programının bulunması

okulun siber zorbalığı önemsediğini ve durdurmaya yönelik çaba sergilediğini göstermektedir. Bu da öğrencilerin okulda kendilerini güvende hissetmelerine ve siber zorbalığa karşı koymak için cesaretlenmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca bu programda yapılması gerekenlerin programlı bir şekilde tanımlanmasının, siber zorbalık vakaları yaşandığında öğrenci, veli ve öğretmenlerin dağınık tepkiler vermek yerine bilinçli bir yardım süreci başlatmalarını sağlayacağını söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aricak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, S. ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyber Psychology & Behavior*, 11(3), 253-261.
- Austin, S. M., Reynolds, G. P. & Barnes, S. L. (2012). School leadership and counselors working together to address bullying. *Education*, 133 (2), 283-290.
- Bastiaensens, S., Vandebosch, H., Poels, K., Cleemput, K., DeSmet A. & Bourdeaudhuij, I. (2013). Cyberbullying on social network sites. An experimental study into bystanders' behavioural intentions to help the victim or reinforce the bully. *Computers in Human Behavior*, 31, 259–271.
- Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What does research tell us? *Theory Into Practice*, 52, 249–256.
- Beran, T. & Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Bhat, S. C. (2008) Cyber bullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers, and all school personnel. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 18 (1), 53-66.

- Bonanno, R.A. & Hymel, S. (2013). Cyber bullying and internalizing difficulties: Above and beyond the impact of traditional forms of bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 42 (5), 685-697.
- Campbell, M. A. (2005) Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15 (1), 68-76.
- Cassidy, W., Jackson M. & Brown, K. N. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me? Students' experiences with cyber-bullying. *School Psychology*, 30 (4), 383–402.
- Cleemput, K. V., Vandebosch, H. & Pabian, S. (2014). Personal characteristics and contextual factors that determine “helping,” “joining in,” and “doing nothing” when witnessing cyberbullying. *Aggressive Behavior*, 40, 383–396.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Couvillon, M. A. & Ilieva, V. (2011). Recommended practices: a review of schoolwide preventative programs and strategies on cyberbullying. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55 (2), 96-101.
- Cuadrado-Gordillo, I. & Fernandez-Antelo, I. (2016). Adolescents' perception of the characterizing dimensions of cyberbullying: Differentiation between bullies' and victims' perceptions. *Computers in Human Behavior*, 55, 653-663.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12 (1), 109–125.
- Faryadi, Q. (2011). Cyber bullying and academic performance. *International Journal of Computational Engineering Research*, 1 (1), 23-30.

- Francine D., Catherine B. & Trijntje V. (2008). Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *Cyber Psychology & Behavior, 11* (2), 217-223.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior, 29*, 129-136.
- Holfeld, B. & Leadbeater, B. J. (2015). The nature and frequency of cyber bullying behaviors and victimization experiences in young Canadian children. *Canadian Journal of School Psychology, 30* (2), 116–135.
- Huang, Y. & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior, 26*, 1581–1590.
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., Asdre, A. & Voulgaridou, K. (2016). Parenting and internet behavior predictors of cyber-bullying and cyber-victimization among preadolescents. *Deviant behaviors, 37*, 439-455.
- Kowalski, R. M. ve Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students, *Journal of Adolescent Health 41*, 22 – 30.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N. ve Lattaner, M. R. (2014). Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth. *Psychological Bulletin 140* (4), 1073–1137
- Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology, 23* (4), 435-454.
- Litwiller, B. J. & Brausch, A. M. (2013). Cyber bullying and physical bullying in adolescent suicide: The role of violent behavior and substance use. *Journal of Youth and Adolescence, 42*, 675–684.
- Livingstone, S., Stoilova, M. and Kelly, A. (2016) Cyberbullying: incidence, trends and consequences. *Ending the torment: Tackling bullying from the schoolyard to*

- cyberspace*. (sayfa 115-120). New York: United Nations Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children Yayınları.
- Matos, A.P.M., Vieira, C.C., Amado, J., Pessoa, T.M. ve Martins, M.J.D. (2018). Cyberbullying in Portuguese Schools: Prevalence and Characteristics. *Journal of School Violence*, 17(1), 123-137.
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80 (3), 362-374.
- Mishna, F., Saini, M. & Solomon, S., (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31 (12), 1222–1228.
- Naylor, P. & Cowie, H. (1999). The effectiveness of peer support systems in challenging school bullying: the perspectives and experiences of teachers and pupils. *Journal of Adolescence*, 22, 467 – 479.
- Neumann, L. W. (2000). *Basics of Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*. New York: Pearson.
- Olweus, D. (2002). *Bullying at school*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Pereira, F., Spitzberg, B. & Matos, M. (2016). Cyber-harassment victimization in Portugal: Prevalence, fear and help-seeking among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 62, 136-146.
- Price, M. & Dagleish, J. (2010). Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*, 29 (2), 51-59.
- Pronk, J., Goossens, F. A., Olthof, T., Mey, L. & Willemen, A. M. (2013). Children's intervention strategies in situations of victimization by bullying: Social cognitions of outsiders versus defenders. *Journal of School Psychology*, 51, 669–682.

Royen, K. V., Poels, K., Vandebosh H. & Adam, P. (2017). "Thinking before posting?"
Reducing cyber harassment on social networking sites through a reflective message.
Computers in Human Behavior, 66, 345-352.

Santrock, J. W. (2000). *Yaşam boyu gelişim*. (Çev. Galip Yüksel). Ankara: Nobel Yayınevi.

Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama*. (Çev. Erkan Dinç). Ankara: Pegem Akademi.

Schneider, S., O'Donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. S. (2012). Cyberbullying, school
bullying, and psychological distress: a regional census of high school students.
American Journal Of Public Health, 102 (1), 171-177.

Thornberg, R. & Jungert, T. (2013). Bystander behavior in bullying situations: Basic moral
sensitivity, moral disengagement and defender self-efficacy. *Journal of Adolescence*,
36, 475–483.

Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis
of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26 (3),
277–287.

Vandebosch, H. & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research
into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (4), 499-503.

Wang, J., Nansel, T. R. ve Iannotti, R. J. (2011). Cyber and Traditional Bullying:
Differential Association With Depression. [*Journal of Adolescent Health*, 48 \(4\)](#),
415–417.

Whitted, K. S., & Dupper, D. R. (2005). Best practices for preventing or reducing bullying
in schools. *Children and Schools*, 27, 167-175.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:
Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, H. (2011). Cyberbullying in Turkish middle schools: An exploratory study. *School
Psychology International*, 32 (6), 645–654.

Extended Abstract

Expansion and accessibility of communication technologies led individuals from all ages to use electronic environment as a socialization platform. In recent years, a new period of interpersonal relations has started as social networks emerged, different social environments such as blogs and forums were created and increased in number (Livingstone and Brake, 2010). Information and communication technologies provide individuals the opportunity to meet their needs for communicating, chatting, extending their ideas, sharing their memories, receiving distance education and getting to know new cultures through easy and cheap ways. However electronic environment contains risks as well as opportunities. One of the most widespread risk observed in electronic environments is cyberbullying. The fact that a person or a group displays harmful behaviors towards a weaker person or a group in a deliberate and repetitive way by means of computers and mobile phones is defined as cyberbullying (Price and Dagleish, 2010). Cyberbullying is carried out through putting comments with verbal insults or offensive images like videos and photographs into circulation within chat rooms, web pages, social networks, computer games and environments of electronic communication. For example, some of the frequently observed cyberbullying behaviors on a block are revealing a person's secret in a communication group or social network; sharing offensive words or photographs about a person's sexual orientation, physical characteristics and ethnicity and distributing a person's nude or assembled photographs.

Researchers revealed that the individuals in the period of adolescents were more involved in bullying (Erdur-Baker, 2010; Faryadi, 2011; Yılmaz, 2011; Litwiller and Brausch, 2013). Those individuals grow up in a technology based world in which social networks, instant messages, blogs and short messages become a part of communication since their births (Hinduja and Patchin, 2008). The members of this generation use technologic tools as a part of education at schools and they carry mobile phones with internet and text message capabilities at any time. Thus, they get into the habit of using internet every day (Bhat, 2008). These developments, which are accepted naturally and extend in today's world, lead the adolescents to use computers and mobile phones excessively (Faryadi, 2011). Expansion of information and communication technologies, increase in usage of technologic tools, participation in social networks and increase in time spent on internet are the basic factors that increase cyberbullying (Price and Dagleish, 2010; Bauman, 2013). In addition, the characteristics of adolescents and the attitudes of adults also play important roles on the increase of cyberbullying incidents.

As peer bullying continues to be a difficult issue to manage for school staff, emergence of cyberbullying has made the situation more complicated (Couvillon and Ilieva, 2011). It is obvious that aspects such as value differentiation and having advanced technological skills of new generations, cyber bullying will be an ongoing problem in the forthcoming years. In previous studies, researchers mostly examined the adolescents' perceptions about cyberbullying in general but focused lesser on the adolescents' experiences in victim, bully and onlooker statuses. Yet it is necessary to investigate the perceptions and experiences of all adolescents (bully, victim, bully's follower, bully's passive supporter, passive bully, disengaged onlooker, possible defender of victim and defender of victim) in cyberbullying cycle to be able to carry out effective studies on preventing cyberbullying in schools. In this respect, this study aims to examine adolescents' cyberbullying experiences in the framework of Olweus (2003) peer bullying circle.

This research is a descriptive study because it purposes to reveal the adolescents' experience related with cyberbullying. In this research, cyber-bullying experiences of middle school students was investigated in terms of Olweus' Peer Bullying Model. For this aim seven different region of Turkey was surveyed and seven focus group interviews was conducted with the participation of 49 middle school students. The participants age was differed from 12 to 14. The data was collected with semi-structured question form. In this question form students were asked to discuss their cyber-bullying experiences as being witness. However, some students wanted to talk about their experiences on being bully or victim in cyber-bullying process.

Findings showed that all participants experienced cyber-bullying before. When the experiences of the students classified in terms of Olweus' Peer Bullying Model it was revealed that participants had been in victim, possible defenders of victim, bully, defender of victim or passive defender of bully statuses in the past. On the other hand the other three statuses (disengaged onlooker, follower of bully and defender of bully) mentioned by Olweus was not found among the participants. According to the findings, victims were labeled as whipping boy; they did not follow the safety internet usage rules and they did not seek social support from peer or adults. Besides, it was found out that the possible defenders were aware of the victim's suffer and distress but they refrain to help them because of the peers' and adults negative attitudes. Another findings of this study showed that bullies did not care the results of their behaviors and behave unethically on internet. It was revealed that these students bullied others for fun, revenge and protect victims. When it comes to the

defenders of victim status, it was found that the students in this group had high level of empathy and self-efficacy perception. These students stated that they used different ways for fighting with bullying such as reconciliation with bullies, showing their open support to the victims in the other peers, using technological abilities to block the bullies and face-to-face fighting with bullies. As for the passive supporters of the bullies, the most remarkable thought they stated was that victims deserved bullies.

Findings showed that middle school students had cyber-bullying experiences at school in Turkey and cyber-bullying is processing as the circle mentioned in Olweus' Peer Bullying Model. This study point out the importance of the cyber-bullying statuses for the forthcoming studies. In this context researchers have to focus on removing the barriers that prevent the passive supporters of victims to be defenders of victim. Besides, studies such as improving the empathical understanding among bullies and their supporters have to be increased. On the other hand, the adult's attitudes, awareness and abilities on fighting with cyber-bullying is need to be developed.